

HØJESTERETS KENDELSE

afsagt torsdag den 27. oktober 2016

Sag 72/2015

C

D

E

(advokat Poul Meldgaard for alle)

mod

Handelsbanken A/S

(advokat Johan Hartmann Stæger)

og

Sag 73/2015

Boet efter A

(advokat Nicolai Mailund Clan)

mod

Handelsbanken A/S

(advokat Johan Hartmann Stæger)

I tidligere instanser er afsagt kendelse af Skifteretten i Herning den 22. juli 2014 og af Vestre Landsrets 13. afdeling den 1. oktober 2014.

I påkendelsen har deltaget fem dommere: Jytte Scharling, Poul Dahl Jensen, Vibeke Rønne, Henrik Waaben og Jens Kruse Mikkelsen.

Påstande

Sag 72/2015

De kærende, C, D og E, har påstået stadfæstelse af skifterettens kendelse.

Indkærede, Handelsbanken A/S, har påstået stadfæstelse af landsrettens kendelse.

Sag 73/2015

Kærende, boet efter A, har påstået stadfæstelse af skifterettens kendelse.

Indkærede, Handelsbanken A/S, har påstået stadfæstelse af landsrettens kendelse.

Sagsfremstilling

Afdøde A ejede sammen med sin efterlevende ægtefælle B to lejligheder i Frankrig.

A afgik ved døden den 27. august 2011. Han boede ved sin død i Herning, og hans dødsbo blev behandlet ved Skifteretten i Herning. Boet blev udlagt til privat skifte, og der blev den 7. oktober 2011 afholdt møde om afdødes økonomiske forhold. I mødet deltog afdødes efterlevende ægtefælle B, særbørnene efter afdøde, C, D og E, Lene Christensen fra Handelsbanken, der var eneste kreditor i boet, afdødes revisor samt advokat Svend E. Albrechtsen fra Advokathuset A/S, der repræsenterede arvingerne. På mødet blev de to lejligheder i Frankrig drøftet, og af pkt. 5 i referatet fra mødet fremgår bl.a.:

”B redegjorde hernæst for situationen omkring ejendommene i Frankrig. Indledningsvis havde Sv. E Albrechtsen dog oplyst de tilstedeværende om, at ejendommene i Frankrig ikke kan skiftes via skifteretten i Danmark. Der er således tale om formueaktiver, som skal skiftes i Frankrig og aktiverne er derfor helt uden for det i Danmark behandlede dødsbo, og Advokathuset A/S har således ikke indflydelse på skiftet angående de to ejerlejligheder i Frankrig.

B oplyste, at ejendommens administrator, Foncia, allerede har fået i opdrag at vurdere ejendommene som salgsobjekter.

Michael Rewenskjold, der i sin tid, for begge ejendommens vedkommende har været B og A behjælpelig med ejerlejlighedernes erhvervelse har på Bs foranledning tilbudt at holde kontakt med Foncia for at følge ejendommens vurdering... og han har, når det bliver aktuelt tilbudt at finde en lokal notar, der kan forestå registrering af det aktuelle ejerskifte, når boets arvinger er blevet enige herom.”

Advokat Svend E. Albrechtsen udarbejdede til brug for det private skifte et udkast til boopgørelse, hvor lejlighederne i Frankrig ikke var medtaget i opgørelsen over aktiver.

Da det private skifte ikke kunne afsluttes rettidigt, blev dødsboet udleveret til behandling ved bobestyrer den 8. januar 2013. Advokat Helge Østergaard blev udpeget som bobestyrer.

Den 18. februar 2013 skrev Handelsbankens advokat, advokat Michael Appel, en mail til den franske notar, der stod for behandlingen af de to lejligheder i Frankrig:

”Dear Madame Merlet,

I represent the Danish bank from which the deceased were a customer at. I am trying to find out what has been done regarding the French authorities regarding the death of A.

As you are aware of – the deceased owned 2 apartments in France (one together with his wife). Which actions have been taken towards you, regarding the death and the Estate after A.

Which documents do you need from Denmark and to what extent have these document already been delivered to you.

For your information – the trustee is one of my colleagues at another firm, but he do not wish to deal with the foreign assets, which are in the field of what I do – which is why I contact you.

Furthermore:

When you have all documents, how will the case in France progress? Will the heirs automatically inherit the properties or will the wife be able to hold the properties until her death without splitting with the 3 children of the deceased?”

Advokat Michael Appels sekretær rykkede notaren for svar den 1., 7. og 17. marts 2013.

Den 20. marts 2013 kontaktede advokat Michael Appel telefonisk bobestyrer Helge Østergaard. Af et håndskrevet telefonnotat udarbejdet af Helge Østergaard fremgår bl.a.:

”Appel v Handelsbanken
Ang. provenu fra lejlighed – inddrages i DK
afdødes ½ deles efter fransk ret med
¼ ægtefælle
¾ børn
fuldmagter modtaget af notaren”

Ved mail af 22. marts 2013 anmodede Helge Østergaard den franske notar om at indbetale købesummen med fradrag af de relevante udgifter på boets bankkonto, når salget af den ene af

de franske lejligheder var afsluttet. Ved mail af 16. april 2013 oplyste notaren, at der nu var underskrevet en købekontrakt vedrørende lejligheden, og at købesummen med fradrag af relevante udgifter ville blive overført til boets konto, når skødet var underskrevet, formentlig i juni.

Ved mail af 5. august 2013 til Helge Østergaard meddelte notaren, at hun havde brug for fuldmagter fra afdødes særbørn for at kunne overføre købesummen.

Den 6. september 2013 sendte den franske notar en mail til advokat Michael Appels sekretær med oplysning om, at købesummen med fradrag af relevante udgifter, i alt 60.903,45 euro, ville blive overført samme dag.

Ved mail af 12. september 2013 til advokat Michael Appels sekretær oplyste bobestyrer Helge Østergaard, at købesummen nu var modtaget. Ifølge et telefonnotat udarbejdet af Helge Østergaard talte han samme dag med Michael Appel om skifteforholdene i Frankrig, og ifølge notatet blev det aftalt, at Michael Appel skulle tale med Handelsbanken og vende tilbage.

Den 25. september 2013 skrev advokat Thomas Christensen fra Meldgaard Advokatfirma en mail på vegne af særbørnene til bobestyrer Helge Østergaard. Af mailen fremgår bl.a.:

”På vegne af mine klienter, D, C og E, skal jeg herved meddelte, at det indbetalte beløb på kr. 453.000 for salget af den franske lejlighed alene kan udbetales med frigørende virkning til mine klienter eller til min klientkonto. Det indbetalte beløb udgør mine klienters andel af arven for salget af den lille lejlighed i det franske bo, som ikke skal sammenblandes med det danske bo.

I henhold til den franske Code Civil er al fast ejendom i Frankrig underlagt fransk lov. I henhold hertil har den franske notar fordelt arven med $\frac{1}{4}$ til den efterlevende ægtefælle og $\frac{3}{4}$ til livsarvingerne.

Den solgte ejendom er således allerede behandlet efter den franske arvelovgivning og skal ikke efterfølgende behandles efter den danske arvelovgivning.”

I forlængelse heraf skrev bobestyrer Helge Østergaard den 26. september 2013 en mail til advokat Michael Appels sekretær med genpart til Lene Christensen fra Handelsbanken:

”Under henvisning til tidligere telefonsamtale skal jeg erindre om at få oplyst, om der i forholdet mellem Handelsbanken og B foreligger aftaler eller dokumenter, som giver

Handelsbanken krav på indbetaling af den del af proventet fra salg af lejlighed i Frankrig, som af notaren er udbetalt til B.

Som bekendt har jeg modtaget indbetaling af børnenes arveandel af proventet ved salget af lejligheden, men som det fremgår af medsendte mail fra børnenes advokat gøres det gældende, at beløbet skal udbetales direkte til børnene, da der i Frankrig er foretaget skifte for så vidt angår dette beløb, og at beløbet derfor ikke indgår i skiftet i Danmark. Den franske notar har delt proventet efter de franske regler – forlods 1/2 til ægtefællen + arv på 1/4 af afdødes halvdel, medens resten – 3/8 er arv til børnene.

Efter min umiddelbare opfattelse er det korrekt, at fast ejendom skal skiftes i Frankrig og efter de i Frankrig gældende regler, og når der er foretaget et skifte i Frankrig, kan de af det franske skifte omfattede værdier ikke inddrages i skiftet i Danmark. Dette betyder, at Handelsbanken ikke kan gøre krav på proventet, medmindre banken har en eller anden form for sikkerhed i lejligheden, hvilket efter det oplyste ikke er tilfældet, eller på andet grundlag kan kræve, at arvingerne indbetaler beløbet til banken.

Jeg skal anmode om at få meddelt, om De er enig heri.”

Af et af Helge Østergaard udarbejdet håndskrevet telefonnotat fra en samtale samme dag med advokat Michael Appel fremgår:

”Har talt m/ Handelsbanken om mulighed for at gøre krav på provenu fra lejligheder i Frankrig. Er enig i – og har meddelt til Handelsbanken – at proventet går direkte til ægtefælle/arving, og at det ikke kan kræves inddraget i det danske bo. Banken har heller ikke noget særligt grundlag for at kræve ægtefællen for noget beløb.

Han har afsluttet sagen o.f. Handelsbanken.”

Bobestyrer Helge Østergaard anmodede ved brev af 26. september 2013 Skifteretten i Herning om at tage dødsboet under insolvensbehandling, hvilket skete den 30. september 2013, fortsat med Helge Østergaard som bobestyrer.

Bobestyrer Helge Østergaard talte med Lene Christensen fra Handelsbanken den 3. oktober 2013, og af hans håndskrevne notat om samtalen fremgår bl.a.:

”Accepterer, at lejligheder i Frankrig ikke indgår i boet i DK.”

Af en mail fra advokat Thomas Christensen til afdødes særbørn af 10. oktober 2013 fremgår bl.a.:

”Jeg har i dag haft en længere telefonisk samtale med bobestyrer Helge Østergaard.

Han kunne oplyse, at Handelsbanken har accepteret, at det franske bo skal opgøres separat og at Handelsbanken derfor ikke skal have andel i proventet fra de franske lejligheder

...

Da proventet fra de franske lejligheder ikke tilgår det danske bo, har Helge Østergaard ikke noget med lejlighederne i Frankrig at gøre. Han vil derfor overlade det til jer og B at få solgt den sidste lejlighed samt at få afregnet med den franske notar.”

Lene Christensen fra Handelsbanken skrev i et brev af 7. november 2013 til bobestyrer Helge Østergaard bl.a.:

”Efter salg af ejendommen X-vej, X-by, samt at det nu står klart, at banken ikke modtager noget provenu fra salg af lejlighed i Frankrig, skal vi herved underrette om nedenævnte tiltag, der af den grund er sket.

Saldoen på prioritetskredit nr. ... kr. 2.304.342,74 excl. renter er derfor overført til en samlekonto her i banken. Dette beløb vil herefter ikke automatisk blive renteberegnet i vort EDB-system, men det betyder ikke, at banken dermed har givet afkald på rentekravet.

Der vil fremover heller ikke blive udsendt kontoudskrifter på gælden, og kontoen er herefter udgået.”

I en mail af 13. januar 2014 skrev Lene Christensen fra Handelsbanken følgende til bobestyrer Helge Østergaard efter at have modtaget oplysning om salg på auktion af nogle malerier tilhørende boet:

”Tak for dit svar. Når du modtager proventet fra salg af malerierne er boet vel klar til at blive afsluttet.”

Den 13. marts 2014 sendte Helge Østergaard et udkast til boopgørelse til Handelsbanken. De to lejligheder i Frankrig var ikke medtaget som aktiver i opgørelsen. Det fremgår af udkastet, at proventet fra salget af den ene af de franske ejendomme var udbetalt til særbørnene. Lene Christensen fra Handelsbanken kvitterede samme dag, 13. marts 2014, for modtagelse af udkastet ved en mail med følgende ordlyd:

”Tak fremsendelse af boopgørelse.
Dividende kan overføres til reg.nr. ... konto ...”

Der blev afholdt afsluttende bomøde den 31. marts 2014, hvor der blev fremlagt en endelig boopgørelse, der var enslydende med udkastet af 13. marts 2014. Det fremgår af den endelige boopgørelse, at boets nettobeholdning efter dækning af foranstillede krav var på 982.602,74 kr., og at eneste fordring i boet var Handelsbankens krav på 2.304.342,74 kr., hvilket gav en dividende på 42,6 %.

I brev af 24. april 2014 til Skifteretten i Herning klagede Handelsbanken over boopgørelsen af 13. marts 2014 og gjorde gældende, at de faste ejendomme i Frankrig eller provenuer fra salget af disse ejendomme skulle inddrages under bobehandlingen.

Forklaringer

Til brug for Højesteret er der afgivet forklaring af Lene Christensen, Michael Appel, Heidi Lago Risom og Helge Østergaard.

Lene Christensen har forklaret bl.a., at hun har været ansat i Handelsbanken siden 1974 og i dag er kunderådgiver i banken. Hun var fast kunderådgiver for A i 20-25 år. Hun var også fast bankforbindelse for B.

Handelsbanken havde oprindeligt bevilget lån til købet af ejendommene i Frankrig. Hun var bekendt med, at A ejede ejendommene, men Handelsbanken interesserede sig oprindeligt ikke for dem. Der var for ca. 6 mio. kr. aktiver i Danmark, hvilket oversteg bankens tilgodehavende. Banken regnede derfor med at være dækket ind.

Hun deltog i mødet den 7. oktober 2011 som bankens repræsentant. Hun havde det daglige arbejde med As engagement. Det var derfor naturligt, at hun deltog. Mødet havde til formål at afdække boets status. Hun tænkte ikke over mødereferatets punkt 5 om lejlighederne i Frankrig, herunder at de skulle holdes helt uden for det danske dødsbo. Banken følte sig sikker på at få indfriet sit tilgodehavende ved salget af X-vej. Hun undersøgte ikke efter mødet spørgsmålet om, hvorvidt provenuet fra de franske ejendomme skulle indgå i det danske bo.

Hun kan godt huske diskussionen omtalt i mødereferatets punkt 4 om salget af X-vej. Ejendomsrådgiveren, der er nævnt i referatet, havde Handelsbanken anvendt før. Banken konstaterede, at der var aktiver for ca. 6 mio. kr. Heraf var ejendommen X-vej 4.995.000 kr. værd. Det gav, sammen med de øvrige danske aktiver, en margin i forhold til at indfri bankens tilgodehavende, og Handelsbanken gik derfor ud fra, at banken var dækket ind. B stod selv for salgsprocessen, som banken ikke havde indflydelse på. Da mødet den 7. oktober 2011 blev afholdt, mener hun, at Handelsbanken havde pant for gælden til banken, som var ca. 4,5 mio. kr.

Hun husker at have modtaget mødereferatet. Hun talte om det med sin chef, direktør Niels Viggo Malle, og de blev enige om at afvente salget af X-vej. Hun husker ikke, om de i den forbindelse drøftede punkt 5 i referatet.

Efter mødet den 7. oktober 2011 blev der afholdt yderligere møder. I januar 2012 kom et bud på X-vej på 3,5 mio. kr., så møderne har formentlig været omkring foråret 2012. På det tidspunkt og helt frem til august 2012 var det fortsat Handelsbankens opfattelse, at banken var dækket ind. Banken undersøgte derfor ikke på det tidspunkt mulighederne for at inddrage de franske ejendomme i boet i Danmark.

Baggrunden for, at Handelsbanken begyndte at interessere sig for provenuet fra de franske ejendomme, var, at ejendommen X-vej viste sig ikke at være nem at sælge. I august 2012 blev der udarbejdet en boopgørelse, hvor ejendommen var optaget til 4 mio. kr. De havde i banken en diskussion om prisen sættelsen. Selv hvis X-vej blev sat ned til 4 mio. kr., ville banken stadig være dækket ind.

Handelsbanken rettede henvendelse til advokat Michael Appel i februar 2013. Baggrunden for henvendelsen var, at banken havde konstateret, at man måske alligevel ikke ville blive dækket ind via aktiverne i Danmark. Michael Appels opdrag var at få Handelsbankens tilgodehavender hjem, herunder fra aktiverne i Frankrig. Man kunne se, at de danske aktiver ikke længere var nok. Handelsbanken havde hele tiden ment, at provenuet fra de franske ejendomme tilkom det danske bo, men det havde ikke tidligere været aktuelt at tage stilling hertil. Da advokat Michael Appel fik sagen, tilkendegav hun over for ham, at hun mente, at de franske ejendomme skulle indgå i det danske bo. Til brug for undersøgelserne fik Michael Appel kopi af skifteretsattesten.

Hun modtog mailen af 26. september 2013. Det var hendes opfattelse, at provenuet fra de franske ejendomme skulle indgå i det danske bo. Helge Østergaards udsagn i mailen om, at de franske ejendomme skulle indgå i skiftet i Frankrig, forholdt hun sig ikke til. Advokat Michael Appel kørte sagen på deres vegne. Den ene franske lejlighed blev solgt, og provenuet blev fordelt uden om det danske bo. Michael Appel var ikke kommet igennem med at få pengene hjem til det danske bo, hvilket var baggrunden for, at banken skiftede advokat.

Hun har ikke sagt det, der fremgår af advokat Helge Østergaards notat af samtalen mellem dem den 3. oktober 2013. Hun havde en samtale med ham om bl.a. malerier, men har ikke på noget tidspunkt accepteret, at provenuet for de franske ejendomme ikke skulle indgå i det danske bo. Det har hun ikke bemyndigelse til.

Hun kan godt huske at have modtaget den foreløbige boopgørelse dateret 13. marts 2014, og at det heraf fremgik, at provenuet for de franske ejendomme ikke indgik i det danske bo. De overvejede i banken, hvad de så skulle gøre, for det var fortsat deres opfattelse, at provenuet skulle indgå i det danske bo. Ved mailen af 13. marts 2014 kvitterede hun blot for modtagelsen af den foreløbige boopgørelse uden at tage stilling til indholdet. Udsagnet var ikke udtryk for en stillingtagen, blot en serviceoplysning.

Hun modtog den endelige boopgørelse, der var enslydende med den foreløbige. Salgsprisen på 2,2 mio. kr. for X-vej var mindre, end banken havde håbet på. De var ikke enige i boopgørelsens konklusion om, at provenuet for de franske ejendomme ikke indgik i det danske bo. Derfor antog banken en ny advokat til at køre sagen videre.

Hun har ikke skrevet til nogen og tilkendegivet, at provenuet fra de franske ejendomme skulle indgå i det danske bo, men har på den anden side heller ikke skrevet til nogen og accepteret, at provenuet ikke skulle indgå.

Michael Appel har forklaret bl.a., at han er advokat og partner i advokatfirmaet Kirk Larsen & Ascanius.

Indledningsvis var opdraget fra banken at undersøge, hvor langt notaren i Frankrig var nået. På et tidspunkt fik han at vide, at bobestyreren, advokat Helge Østergaard, havde nogle reservationer.

Spørgsmålet om, hvorvidt provenuet fra de franske ejendomme skulle indgå i det danske bo, kom de først til at drøfte senere. Baggrunden for denne diskussion var, at arvingernes advokat modsatte sig, at provenuet skulle indgå i det danske bo. Han foretog ikke mange undersøgelser om spørgsmålet, for der havde ikke været indsigelser mod, at provenuet skulle indgå i det danske bo. Helge Østergaard var indforstået med, at provenuet skulle indgå i det danske bo. Det er han sikker på.

Han husker samtalen den 20. marts 2013 med Helge Østergaard, som han mener er korrekt gengivet i Helge Østergaards notat. Han forstår det, der er noteret sådan, at der ikke var indsigelser fra Helge Østergaards side mod, at provenuet fra salget af de franske ejendomme indgik i det danske bo.

Han husker også samtalen den 12. september 2013 med Helge Østergaard. Han mener, de drøftede det forhold, at ikke hele købesummen for de franske ejendomme var blevet udbetalt til Helge Østergaard, hvilket Handelsbanken og han selv var overraskede over.

Han husker bestemt ikke samtalen den 26. september 2013 med Helge Østergaard, som den er gengivet i Helge Østergaards notat. Han mener ikke, Handelsbanken har tilkendegivet, at banken var enig i, at provenuet for de franske ejendomme ikke indgik i det danske bo. Det anførte i notatet var udtryk for Helge Østergaards opfattelse. Han ville aldrig komme med en sådan tilkendegivelse uden at have modtaget en skriftlig accept eller bemyndigelse fra Handelsbanken. Det var også Helge Østergaards holdning, som blev tilkendegivet i mailen af 26. september 2013. Det var den mail, som foranledigede opringningen senere på dagen gengivet i notatet. Han sagde under samtalen til Helge Østergaard, at han ville drøfte spørgsmålet om, hvorvidt provenuet fra de franske ejendomme skulle indgå i det danske bo, med Handelsbanken.

Efter Helge Østergaards mail af 26. september 2013 drøftede han Helge Østergaards tilkendegivelse i mailen med Handelsbanken, herunder Lene Christensen. De blev enige om, at Lene Christensen ville drøfte mailen med sin chef, Niels Viggo Malle. Han er ikke klar over, hvad der skete efterfølgende. Han hørte ikke yderligere. En måneds tid efter, i oktober 2013, fik han at vide, at han ikke skulle foretage sig yderligere i sagen.

Han kender ikke baggrunden for formuleringen i Lene Christensens brev af 7. november 2013. Han har ikke tilkendegivet, at provenuet kunne holdes uden for det danske bo.

Heidi Lago Risom har forklaret bl.a., at hun arbejder som advokatsekretær hos advokatfirmaet Kirk Larsen & Ascanius, primært med ejendomshandler i ind- og udland. Hun var også ansat som advokatsekretær for advokat Michael Appel på tidspunktet for sagen.

Hun husker ikke opdraget fra Handelsbanken nærmere. Hun mener, de skulle have notaren til at ”oppe sig lidt”, men husker ikke i øvrigt, hvad det gik ud på.

Deres opdrag var alene at skrive til den franske notar, så provenuet fra de franske ejendomme kunne blive udbetalt til Helge Østergaard og indgå i boet. Det lykkedes for Helge Østergaard at få pengene.

Mailen af 26. september 2013, som er sendt fra Helge Østergaard til hende, har hun ikke forholdt sig til. En sådan mail sender hun bare videre til Michael Appel. Hun ville slet ikke vide, hvad hun skulle svare på en sådan mail.

Helge Østergaard har forklaret bl.a., at han er advokat, og at han i januar 2013 blev bobestyrer i forbindelse med, at boet overgik fra privat skifte til bobestyrerbehandling.

Sagens materiale modtog han fra advokat Svend E. Albrechtsen, der var rådgiver for både særbørnene, C, E og D, og den efterlevende ægtefælle, B. Han drøftede mødereferatet af 7. oktober 2011 med advokat Svend E. Albrechtsen, herunder referatets punkt 5 om de franske lejligheder. Advokat Svend E. Albrechtsen oplyste, at dem skulle han ikke tage sig af. Skiftet og salget lå hos en notar i Frankrig. Af samme grund figurerede lejlighederne ikke som aktiver i boets åbningsstatus. Han drøftede ikke spørgsmålet om, hvorvidt lejlighederne i Frankrig eller værdien heraf skulle indgå som aktiver i det danske bo, med skifteretten. Det var hans opgave som bobestyrer at undersøge dette. Han er enig i, at han som bobestyrer har pligt til at hjemtage boets aktiver.

Advokat Svend E. Albrechtsen fortsatte med at være advokat for B, efter boet var overgået til bobestyrerbehandling, men ikke som advokat for særbørnene. Han er ikke klar over, hvornår særbørnene antog egen advokat, advokat Poul Meldgaard.

Efter januar 2013 havde han kun telefonisk kontakt med advokat Svend E. Albrechtsen. De drøftede flere forhold i løbet af bobehandlingen, herunder om boet kunne sluttet med ægtefælleudlæg. Ud fra tallene kunne han se, at der ikke blev arv til særbørnene i Danmark. B skulle tilkendegive, om hun var interesseret i at udtage ejendommen i Danmark, X-vej, mod gældsovertagelse. Det er hans opfattelse, at Handelsbanken som kreditor skulle give samtykke til et sådant debtorskifte.

Status vedrørende de franske lejligheder var ikke helt klar i januar 2013. Alle involverede pressede på for et salg af den ene af lejlighederne, som der var en køber til. Også B og Handelsbanken pressede på. Han er ikke klar over, hvorfor Handelsbanken pressede på for et salg, når der på dette tidspunkt var enighed om, at lejlighederne i Frankrig ikke skulle indgå i det danske skifte.

Mailkorrespondancen fra perioden 18. februar til 3. september 2013 handler om salget af den ene af lejlighederne i Frankrig. Handelsbanken havde indtaget det standpunkt, at banken ikke længere ville betale omkostninger vedrørende X-vej, når der var usikkerhed om, hvorvidt provenuet fra de franske lejligheder indgik som aktiver i det danske bo. Han modtog først kopi af korrespondancen den 3. september 2013.

Handelsbanken havde antaget advokat Michael Appel til at undersøge, om de franske lejligheder kunne inddrages i det danske skifte. Der var sket en holdningsændring hos Handelsbanken, fordi værdien af X-vej havde vist sig ikke at dække bankens tilgodehavende. Han går ud fra, at omtalen af "my colleagues" i mailen fra advokat Michael Appel af 18. februar 2013 til den franske notar er en henvisning til ham.

Det var advokat Michael Appel, som den 20. marts 2013 ringede til ham. Advokat Michael Appel oplyste, at han på Handelsbankens vegne skulle undersøge muligheden for at få værdien af de franske lejligheder inddraget i skiftet i Danmark. Advokat Michael Appel redegjorde endvidere for delingsforholdene efter fransk ret. De drøftede udfordringen med at overbevise den franske notar om, at værdien af de franske ejendomme skulle indgå i det danske bo. Notaren skulle have kopi af skifteretsattesten. Der var medarbejdere på advokat Michael Appels kontor, som var velbevandrede i engelsk. Der blev aftalt den arbejdsfordeling, at

advokat Michael Appels folk, navnlig hans sekretær, Heidi Lago Risom, udarbejdede udkast til mails til notaren, som han videresendte.

Mailkorrespondancen i perioden fra 22. marts til 5. august 2013 er udtryk for forsøg på at overbevise den franske notar om, at provenuet fra de franske lejligheder skulle indgå i det danske bo. Den første mail af 22. marts 2013 blev udformet på grundlag af en kladde fra advokat Michael Appels kontor. Der blev i perioden herefter rykket flere gange. Herefter modtog han mailen af 16. april 2013, hvor notaren oplyste, at købesummen for den ene franske lejlighed ville blive indbetalt til boet.

Den 5. august 2013 anmodede notaren om fuldmagt fra særbørnene for at kunne udbetale købesummen. Som svar på denne mail sendte Heidi Lago Risom en mail til notaren og redegjorde for retsstillingen efter dansk ret. Hun sendte samtidig kopi af skifteretsattesten oversat til fransk. Det var måske det, der hjalp. I hvert fald overførte notaren herefter beløbet på ca. 60.000 euro. Den andel, der blev overført, svarede til særbørnenes andel og stemte med den fordelingsnøgle efter fransk ret, han havde fået oplyst af advokat Michael Appel. Bs andel vidste han ikke noget om. Denne andel afregnede notaren åbenbart med B.

Først den 12. september 2013 drøftede han med advokat Michael Appel, at det kun var særbørnenes andel, der var modtaget, og at Bs andel manglede. Der var sket det, de havde forsøgt at forhindre, nemlig at de franske lejligheder blev skiftet i Frankrig uden om det danske bo. Advokat Michael Appel skulle vende tilbage med Handelsbankens holdning til dette, herunder til spørgsmålet om, hvorvidt provenuet alligevel kunne inddrages i det danske bo. Han drøftede med advokat Michael Appel, at det kunne være godt, hvis de kunne få provenuet fra de franske lejligheder inddraget i det danske bo.

Mailen af 25. september 2013 fra advokat Thomas Christensen er sendt i forlængelse af en telefonsamtale, de havde haft samme dag. Der havde været et problem med afregningen af mæglersalær i forbindelse med salget af den ene af de franske lejligheder. Det havde ingen betalt. Når han modtog købesummen fra lejligheden, skulle han derfor sørge for, at mægler-salæret blev betalt. Han og advokat Thomas Christensen drøftede det groteske i, at skiftet i Frankrig indebar, at særbørnene kunne få udbetalt arv i forbindelse med det franske skifte uden samtidig at overtage gælden i det danske bo, men det var resultatet af deres undersøgelser af litteratur mv.

I mailen af 26. september 2013 til Heidi Lago Risom med genpart til Lene Christensen gav han udtryk for, at nu måtte han have svar fra Handelsbanken. Banken havde haft en forventning om, at provenuet fra de franske lejligheder skulle indgå i det danske skifte. Han tænkte, at det kunne være, at der i forbindelse med det private skifte var indgået aftale med B om, at banken skulle have provenuet fra lejlighederne, eller at banken var sikret ved pant.

Han mener, at telefonnotatet af 26. september 2013 er en korrekt gengivelse af det, han drøftede med advokat Michael Appel. Advokat Michael Appel var enig i, at provenuet fra de franske lejligheder ikke skulle indgå i det danske skifte, hvilket var meddelt Handelsbanken. Han oplyste, at der heller ikke i øvrigt var noget særligt grundlag for at kræve værdierne fra salget af lejlighederne inddraget. Deres samtale omfattede kun den ene lejlighed, men det lå i det, de drøftede, at denne lejlighed var prøveballon, og at det samme måtte gælde den anden franske lejlighed. De drøftede ikke Bs andel.

Baggrunden for brevet til Skifteretten i Herning af 26. september 2013 var, at X-vej var solgt i august 2013, uden at der var blevet dækning for Handelsbankens tilgodehavende. Handelsbankens eneste mulighed for at opnå dækning var derfor, hvis provenuet fra de franske lejligheder indgik i det danske skifte. Som drøftet med advokat Michael Appel og advokat Thomas Christensen havde det vist sig ikke at være en mulighed. Boet var derfor insolvent.

Han ringede til Lene Christensen den 3. oktober 2013 på grund af usikkerhed om nogle malerier. Handelsbanken kunne ikke få billeder af malerierne til at stemme med de vurderingslister, banken havde modtaget. Lene Christensen fortalte, at banken derfor havde aftalt et møde med B. De drøftede også lejlighederne i Frankrig. Det blev konstateret, at lejlighederne ikke indgik i det danske bo, hvilket Handelsbanken accepterede. De talte ikke om, hvorvidt Lene Christensen havde drøftet forholdene vedrørende de franske lejligheder "højere oppe". Han kan ikke huske, hvordan bemærkningen om Handelsbankens accept faldt fra Lene Christensens side, men konklusionen var, at Handelsbanken accepterede, at værdien af de franske lejligheder ikke indgik som aktiver i det danske bo.

Mailen af 10. oktober 2013 fra advokat Thomas Christensen til særbørnene har han modtaget fra advokat Thomas Christensen. Det var nu konkluderet, at provenuet fra de franske lejligheder ikke indgik i det danske bo, og at særbørnenes andel skulle udbetales til dem. Der skulle

imidlertid også betales salær til den franske ejendomsmægler, der havde bistået med salget af den ene af de franske lejligheder, ligesom der skulle betales boafgift i Danmark, selv om lejlighederne var skiftet i Frankrig. De havde telefonisk drøftet, hvordan de sikrede, at der blev betalt boafgift, og det blev aftalt, at han skulle lave en opgørelse. Bemærkningen om, at den anden franske lejlighed, der ikke var solgt, eventuelt skulle "udtages", betyder, at B eventuelt skulle overtage ejendomsretten. Hvis B udtog denne lejlighed, ville den være skiftet, og provenuet kunne så ikke inddrages i det danske bo. Boet blev sluttet ultimo marts 2014. Han har hørt fra advokat Thomas Christensen, at B udtog den anden franske lejlighed.

Brevet af 7. november 2013 bekræfter blot indholdet af den samtale, han tidligere havde haft med Lene Christensen. De drøftede ikke indholdet af brevet.

Baggrunden for Lene Christensens mail af 13. januar 2014 var, at salget af malerierne var det eneste udestående, inden boet kunne afsluttes. De drøftede ikke de franske lejligheder i forlængelse af mailen.

Boopgørelsen blev stadfæstet på det afsluttende bomøde og indsendt til skifteretten, men opgørelsen blev påklaget inden for klagefristen. Han har ikke drøftet passagen i opgørelsens side 3, hvorefter værdien af de franske lejligheder kunne holdes uden for det danske skifte, med Lene Christensen eller andre fra Handelsbanken, der heller ikke er vendt tilbage herom. Det er hans opfattelse, at der skal betales boafgift i Danmark, uanset at der er tale om aktiver, som er skiftet i udlandet. Det er baggrunden for, at den franske lejlighed, som var solgt, indgår i afgiftsberegningen i opgørelsen. Han undersøgte, om der også skulle betales boafgift i Frankrig. Han mener ikke, det er tilfældet, da der i Frankrig er ret høje bundfradrag.

Anbringender

C, D og E har anført navnlig, at de to lejligheder i Frankrig er skiftet i Frankrig i henhold til fransk lovgivning, og at provenuet herfra ikke skal indgå i det danske bo for herefter at blive skiftet efter danske regler. Der er ved det franske skifte gjort endeligt op med den solgte lejlighed, ligesom det må overlades til den franske notar at skifte den endnu ikke solgte lejlighed.

Handelsbanken har forsømt at anmelde sit krav i det franske bo efter de franske regler. Det fremgår af referat af mødet, der blev afholdt den 7. oktober 2011, at Handelsbanken som mi-

nimum siden dette tidspunkt har været bekendt med, at lejlighederne skulle skiftes i Frankrig og holdes uden for det danske bo, og der har således været rig mulighed for, at Handelsbanken kunne anmelde deres krav i det franske bo.

Handelsbanken har endvidere ved brev af 7. november 2013 og mundtligt overfor bobestyrer Helge Østergaard accepteret, at provenuet fra de franske lejligheder ikke skulle indgå i boet. Handelsbanken har ikke før klagen den 24. april 2014 tilkendegivet nogen form for uenighed i, at de franske lejligheder ikke skulle indgå i det danske bo, end ikke ved direkte opfordring hertil i brev af 26. september 2013 fra bobestyrer Helge Østergaard.

Boet efter A har anført navnlig, at afdødes andel af værdien af lejlighederne i Frankrig ikke skal indgå i det danske bo. Efter dansk skifteret gælder som udgangspunkt et universalitetsprincip, hvorefter skiftet omfatter afdødes aktiver både i Danmark og i udlandet. Det bestrides imidlertid, at universalitetsprincippet alene kan fraviges i de tilfælde, hvor bobestyreren ikke kan få rådighed over aktiverne i udlandet, fordi fremmede myndigheder forhindrer dette. Det er tillige en forudsætning for at anvende universalitetsprincippet, at princippet er anerkendt i det land, hvor aktiverne befinder sig. Hvor princippet ikke er anerkendt, indebærer det, at bobehandlingen skal begrænses til værdier på ens eget territorium, og at fremmede bobehandlinger ikke kan tillægges virkning for disse værdier.

Det følger af fransk arveret, at det ved fast ejendom er lovgivningen i det land, hvor ejendommen er placeret, der skal finde anvendelse. Der er som følge heraf gennemført skifte i Frankrig af de to lejligheder. Denne regel er undtagelsesfri. Dødsboet kan netop ikke frit vælge den lovgivning, der skal finde anvendelse. Dette er et udtryk for, at Frankrig ikke har anerkendt universalitetsprincippet.

Hertil kommer, at den franske notar allerede havde rådet over ejendommene på det tidspunkt, hvor Handelsbanken som noget nyt mente, at værdien af ejendommene alligevel skulle indgå i det danske bo.

Almindelige aftaleretlige regler og betragtninger fører til, at Handelsbanken på et fuldt oplyst og informeret grundlag accepterede, at værdien af de franske ejendomme ikke skulle indgå i det danske dødsbo, og at bobestyrer Helge Østergaard på baggrund heraf handlede med den konsekvens, at det på tidspunktet, hvor Handelsbanken ændrede opfattelse, heller ikke læn-

gere var muligt at inddrage værdien af de franske ejendomme, fordi der var rådet herover af de franske myndigheder. Det påhviler Handelsbanken at bevise, at det forholder sig anderledes.

Sagens dokumenter og forklaringerne for Højesteret beviser, at bobestyrer Helge Østergaard løbende var i dialog med Handelsbanken og Handelsbankens repræsentant, advokat Michael Appel, om, hvorvidt værdien af de franske ejendomme skulle indgå i boet eller ej. Handelsbanken accepterede, at værdien af ejendommene ikke skulle indgå, dels via Michael Appel, dels selv, efter at Michael Appel var udtrådt af sagen.

Der kan ikke stilles krav om, at en sådan accept skal være skriftlig. Handelsbanken har nægtet at følge boets opfordringer til at fremlægge al korrespondance mellem Handelsbankens advokat og dennes sekretær og banken til belysning af spørgsmålet om, hvorvidt der er meddelt en accept. Heraf følger, at enhver bevisvivi, der vedrører Handelsbankens accept, må komme Handelsbanken til skade.

Det må lægges til grund, at Handelsbanken ikke foretog sig noget for at sikre sig værdierne af de franske ejendomme i 2013, hvilket understøtter, at Handelsbanken havde accepteret, at værdierne ikke skulle indgå.

Såfremt Højesteret måtte nå frem til, at værdien af ejendommene i Frankrig skal indgå i dødsboet, gøres det gældende, at der ikke er noget hensyn at tage til Handelsbanken, og at der derfor er grundlag for at lade kravet helt bortfalde.

Handelsbanken har anført navnlig, at dødsbobehandling efter dansk ret sker efter universalitetsprincippet. Det betyder, at alle afdødes aktiver skal inddrages under bobehandlingen, uanset hvor i verden de befinder sig. Kun i de tilfælde, hvor bobestyrer ikke kan få rådighed over aktiver i udlandet, fordi fremmede myndigheder forhindrer det, kan universalitetsprincippet fraviges, og der kan ses bort fra disse aktiver i det danske bo.

Dødsboet har ikke løftet bevisbyrden for, at fremmede myndigheder har forhindret bobestyreren i at få rådighed over lejlighederne eller provenuet fra salg af den ene lejlighed.

Bobestyreren har tværtimod haft rådighed over provenuet fra salget af den ene lejlighed og har udbetalt det til nogle af arvingerne. Det fremstår uklart, i hvilket omfang han har medvirket til eller haft viden om overdragelsen af den anden lejlighed. Det er endvidere ikke dokumenteret under sagen, hvad bobestyreren har foretaget sig for at sikre boets aktiver i Frankrig. Det må således lægges til grund, at bobestyreren ikke har orienteret den franske notar om, at arvingerne ikke var berettigede til at råde over boets aktiver, efter at boet var udleveret til bobestyrerbehandling.

Det er uden betydning for anvendelsen af universalitetsprincippet i dansk ret, om universalitetsprincippet anerkendes i det land, hvor det pågældende aktiv befinder sig. En sådan antagelse har ikke støtte i hverken dødsboskifteloven, dansk retspraksis eller juridisk litteratur.

Universalitetsprincippet finder under alle omstændigheder anvendelse ved skifte af insolvente dødsboer i Danmark. Såfremt universalitetsprincippet ikke finder anvendelse ved skifte af insolvente dødsboer i Danmark, vil enhver person, som forventer at have hjemting i Danmark ved sin død, kunne unddrage sine midler fra kreditorforfølgning fra simple kreditorer i vedkommendes danske dødsbo blot ved at investere midlerne i fast ejendom i udlandet. En sådan retstilstand er uantagelig.

Det franske skifte må anses som subsidiært i forhold til det danske skifte, og det giver som sådan ikke anledning til at fravige universalitetsprincippet.

Hvis et aktiv, som befinder sig i udlandet, skal inddrages under en dansk dødsbobehandling af et insolvent dødsbo, gælder princippet om kreditors forrang frem for arvinger, uanset om det pågældende aktiv efter danske internationalt privatretlige lovvalgsregler skal skiftes efter dansk eller udenlandsk ret.

Handelsbanken har ikke ved aftale med bobestyrer Helge Østergaard eller på anden måde fraskrevet sig retten til at klage over, at de to lejligheder i Frankrig eller provenuet heraf ikke er medtaget i boopgørelsen. Det er dødsboet og arvingerne, der har bevisbyrden for, at Handelsbanken har fraskrevet sig denne mulighed, og denne bevisbyrde er ikke løftet. De kærende har ikke fremlagt noget dokument eller nogen korrespondance, som indeholder en skriftlig accept fra en repræsentant fra Handelsbanken. Det bestrides, at Handelsbankens repræsentanter under telefonsamtaler med bobestyrer Helge Østergaard eller på andre måder har erklæret sig

enige i, at de to lejligheder eller provent af salget af disse ikke skulle indgå i det danske dødsbo.

Det har enhver formodning og sandsynlighed imod sig, at Handelsbanken som absolut største kreditor i boet og med et væsentligt økonomisk krav skulle acceptere at opgive muligheden for at opnå dækning for sit krav i det danske dødsbo.

Højesterets begrundelse og resultat

Sagen angår, om værdien af to lejligheder i Frankrig, som afdøde A ejede sammen med sin efterlevende ægtefælle B, skal indgå i det danske dødsbo efter A.

Højesteret bemærker indledningsvis, at tvisten burde have været behandlet efter dødsboskiftelovens § 89 og dermed være afgjort ved dom, jf. lovens § 101, stk. 1.

Det følger af dødsboskiftelovens § 2, stk. 1, at boet efter A skal behandles i Danmark. Efter dansk ret gælder et princip om dødsbobehandlingens universalitet, der indebærer, at bobehandlingen som udgangspunkt omfatter alle afdødes aktiver og passiver, både i Danmark og i udlandet.

De to lejligheder i Frankrig, som A ejede sammen med sin efterlevende ægtefælle, blev behandlet af en fransk notar. Efter det oplyste blev den ene lejlighed udtaget af den efterlevende ægtefælle, og notaren fordelte efter de franske arveregler provent fra salget af den anden lejlighed mellem arvingerne i Danmark.

Højesteret finder, at dansk rets universalitetsprincip fører til, at værdien af lejlighederne skal indgå ved behandlingen og opgørelsen af det danske dødsbo.

Handelsbankens adfærd og tilkendegivelser over for bobestyrer Helge Østergaard fører ikke til, at banken kan anses for at have givet afkald på, at værdien af lejlighederne skal indgå i det danske dødsbo.

På den anførte baggrund tiltræder Højesteret, at skifterettens godkendelse af boopgørelsen af 13. marts 2014 ophæves, og at sagen hjemvises til fornyet behandling ved skifteretten.

Højesteret stadfæster herefter landsrettens kendelse.

Thi bestemmes:

Landsrettens kendelse stadfæstes.

I sagsomkostninger for Højesteret skal C, D og E solidarisk betale i alt 15.000 kr. til Handelsbanken A/S, og boet efter A skal betale 15.000 kr. til Handelsbanken A/S.

De idømte sagsomkostningsbeløb skal betales inden 14 dage efter denne højesteretskendelses afsigelse og forrentes efter rentelovens § 8 a.